

Paul Alvre 60-vuotias

Paul Alvre

3. tammikuuta tänä vuonna täytti 60 vuotta Tarton yliopiston suomalais-ugri-laisten kielten professori *Paul Alvre*.

Professori Alvre kuuluu niihin ulkomaisiin tiedemiehiin, joilla on vahvoja siteitä suomalaisen tutkimukseen. Hän opiskeli v. 1943—46 Helsingin yliopistossa suomalais-ugrilaisia kieliä, suomen kieltä ja kansanrunoutta, ja v. 1946—48 hän toimi viron kielen lehtorina Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa. Suomen kieltä käsittelee hänen laaja ja ansiokas väitöskirjansakin »Morfologis-äännehistoriallinen tutkimus monikkovartalon muodostuksesta suomessa verrattuna sukukieliin» (1966, 1122 konekirjoitussivua). Tämä väitöskirja on antanut suuntaa koko hänen myöhemmälle tieteelliselle tuotannolleen. Kun hänestä v. 1968 tuli Tarton yliopiston professori, hänen keskeisenä tutkimusalueenaan ovat edelleen olleet itämerensuomalaisen kielten — usein juuri suomen — morfologia ja äännehistoria. Häntä voidaan pitää myös suomen kielen kenttätutkijana, onhan hän vuodesta 1969 lähtien tehnyt tutkimusmatkoja Leningradin

alueen suomalaisten pariin ja julkaissut heiltä kielenäytteitäkin.

Useissa kymmenissä morfologisissa tutkielmissaan Paul Alvre on käsitellyt monipuolisesti mm. eri sanaluokkiin, vartalo-tyyppeihin ja monikkomuotoihin liittyviä ongelmia. Hänelle on monesti ominaista vertaileva tutkimusmenetelmä. Esimerkiksi selvittäessään viron *taga*-pronominin alkuperää hän päätyy etäsukukielten ja samojedin kautta uralilaisen kantakielen **ta*-pronominiin asti (ESA 8, 1962). Hän ei ole tyytynyt töissään vain käsittelemään esillä olevia ongelmia, vaan hän pyrkii esittämään uusia selityksiä; esimerkiksi viron *nende*-tyyppisen pronominin osalta hän ei kannata kontaminaatioselitystä vaan lähtee **sēn-den*-tyypin metanalyysistä (ESA 11, 1965). Myös ims. *a*-monikon alkuperästä hänellä on oma selityksensä — se perustuisi *vōrgale*-tyypin nomineihin ja olisi vatjassa lainaa virosta (ESA X, 1964). Suomessa, inkeroisessa, vatjassa sekä Kaakkois- ja Luoteis-Virossa tavattavan vahvaasteisen *i*-monikon Alvre osoittaa perustuvan monikkovartalaiseen genetiiviin ja komitatiiviin (ESA 13, 1968). Hän jopa katsoo aiheelliseksi ehdottaa, että virossa voitaisiin siirtyä *i*-monikon johdonmukaiseen käyttöön kaikissa sanatyypeissä, aluksi ehkä vain runokielessä. Itse monikon *i*-tunnuksen hän selittää Bubrihin tavoin muodostuneen vasta varhaiskantasuomessa *-ja*, *-jä* -kollektiivisuffiksista, ensiksi pronominivartaloissa (Nonaginta, 1963). Alvre on ollut kiinnostunut myös *se-* (*si-*) monikon alkuperästä; se olisi syntynyt metanalyytisesti *-oi*, *-ei* -vartaloissa (KK 1966).

Sanavartaloiden ongelmista Alvrea ovat kiinnostaneet mm. pronominiin vartalo- vaihtelut *se-*, *si-*, *sī-* (ESA IX, 1963). Sellaisissakin viron reduplikatiivisissa ilmauksissa kuin *tāhetānini*, *tānatānini* osoittautuu olevan pohjana muinainen *tā*-vartaloisen pronomini (ESA 21, 1976). Hyvin valaiseva on Alvren selvitys viron *kes*-pronominin tyypeistä, joita on nominatiivimuotoisina kymmenkunta (KK 1977). Viron adverbis *parata*, *paraku* ja *paratamata* ovat Alvren käsityksen mukaan verbin *parandama* (<

**parant-la-*) vanhoja konsonanttivartalaisia muotoja, vaikka toisenlaisiakin käsityksiä on aiemmin esitetty (KK 1979). Viron adverbien *hoide* 'varovasti', *jõude* 'leväten, tekemättä' ja *kiuste* 'kiusalla' osalta hän päätyy vanhoihin konsonanttivartaloisiin lähtömuotoihin **hoit-ten*, **jout-ten*, **kius-ten* (KK 1979). Myös eteläviron kielisaarekkeiden *s*-aineksisiä **eda*, **eda* -adjektiivien partitiiveja prof. Alvre on tutkinut. Niissä hänen mukaansa on kysymyksessä alkuaan *-nen* : *-se-* sanojen vartalon loppukonsonantti (SUST 145).

Paul Alvren tutkijankatse on kohdistunut usein kaasuksiin. Erittäin ansiokkaasti hän on kokonaisessa artikkelisarjassa valaissut viron terminatiivin alkuperää (KK 1971—74). Kirjoittaja johtaa terminatiivin juuret kantasuomen ensimmäisiin **nnik*-partikkeleihin **seni* ja **kuni*, joista *-ni* on progressiivisen kongruenssin välityksellä siirtynyt myös pääsanaan (*kuni metsa* — *kuni metsani*); analyttisestä konstruktiosta on päästy synteettiseen. Hän on antanut myös vanhan kirjaviron terminatiivisen *emmis*-sanan selityksen: siinä on vartalo *e* + komparatiivinen *mp* + latiivinen (*i*)*s* (SUST 150); niin ikään vanhassa kirjavirossa tavattavat terminatiiviset *amma*, *ammo* -sanat taas olisivat yhdistettävissä kantasuomen **amma-* eivätkä **hamasanaan* (ESA 19—20, 1975). Tutkijan analyysi on kohdistunut muihinkin sijoihin. Karjalan heikkoasteisen genetiivin (*akoin*) Alvre selittää **akkoiden-* eikä **akkoin-*tyypistä (ESA 12, 1966), ja itämerensuomen — kuten liivin — datiihin hän johtaa latiivista (**-n* ~ **n̄*) (SFUV 1967). Se havainto, että vatjan monikon genetiivi on viron kannalta lähimpänä rannikkomurteiden ja toisaalta etelämurteiden vastaavaa sijaa, avaa kiintoisia näkymiä myös vatjalaisten esihistoriaan (SFUV 1976). Suomen persoonapronominien monikon genetiivejä käsitellessään Alvre rekonstruoii varsin monta erilaista muotoa (SFUV 1978). Suomen **de*, **de* -monikkotaivutuksesta hän on esittänyt selkeät katsaukset (Fenno-ugristica 7, 1980). Hyvin kiintoisia ovat laskelmat ims. kielten myöhäsyntyisten monikkovartalotyyppien määristä: virossa

7, vatjassa 5, suomessa 4, inkeroisessa 3, karjalassa, vepsässä ja liivissä 2 (CTIFU, Pars I; KK 1970; Fenno-ugristica 1, 1975). Havainnollinen on myös selvitys itämerensuomen kaksitavuisten **de*, **de* -nominien konsonantti- ja vokaalivartaloiden nykyisestä käytöstä ja alkuperästä (ESA 14—15, 1969).

Morfologian ja sanastontutkimuksen rajamailla liikkuu Alvren tutkielma vanhan kirjaviron sanaparista *emmik* ~ *innmik* 'ehkä'. Tutkija asettaa lähtökohdaksi **empi*-pronominin, jonka alkuperäinen merkitys on ollut 'toinen (kahdesta)'; samaa juurta ovat myös vanhan kirjaviron *emmis* 'saakka' ja suom. *empiä*, jonka alkumerkitys on saattanut olla 'valita toinen (kahdesta)' (Sõnasõel 3, 1975). Samasta *e*-vartalosta lähteneeksi näyttäisi selittyvän myös Leivun murteen *jeñniga* ~ *jeñiga* 'ennen kuin' (< **e-nnik*) (Sõnasõel 3, 1975). Juuri hyvä muoto-opin tuntemus on monesti ollut tarpeen sanastopiirteiden selvittämisessä; tästä mainittakoon esimerkkinä viron murteellisen *tuntsa*-sanueen yhdistäminen *tundma*-verbiin (KK 1971). Kiintoisan selityksen Alvre on antanut viron kaakoismurteiden pronominaalisesta *edi* (~ *idi*) -pesyeestä, esim. *edikea* 'joku', alkuaan 'en tiedä, kuka'. Hän pitää sitä mahdollisena käänöslainana lätistä tai venäjältä (SFUV 1975). Muoto- ja äänneopin tukeva synteesi on Alvren perusteellinen selvitys viron konsonanttivartaloisten sanojen astevaihtelun määrittelystä (KK 1965), jossa on syytä ottaa huomioon myös kielihistoria.

Sanastontutkijana Paul Alvre on kohdistanut huomionsa varsin moniin sanaongelmiin: viron murteellisiin reduplikatiivimuodosteisiin (Sõnasõel I, 1972); Wiedemannin sanakirjassa esiintyviin huudatussanoihin (ESA 14—15, 1969); viron *haava(l)*-sanueeseen (KK 1975) ja siihen kuuluviin kaakkoisvirolaisiin sanoihin vielä erikseen (Sõnasõel, 2, 1973); vanhan kirjaviron kysymyssanoihin (KK 1976; Fenno-ugristica 6, 1980) tai niin ikään vanhan kielen *hüüs* ~ *hüis* -sanaan, jonka hän hyvin vakuuttavasti on osoittanut perustuvan **hüüs*-lähtömuotoon (merki-

Katsauksia

tys alkuaan 'varallisuus'; ESA 23, 1978). Tutkimuksessaan suomen sanatyypeistä hän on selvittänyt tärkeää kysymystä, millaisia tyyppisanoja olisi käytettävä suomalais-virolaisissa sanakirjoissa (ESA 14—15, 1969). Lainasanatutkimukseen ei ole jäänyt Alvrelle vieraaksi. Viron kielen noidannimityksiin kuuluvan *tuus*-pesyeen hän on osoittanut venäläisperäiseksi (KK 1980), ja suomalais-ugrialaisten kielten slaavilaislajinoja kronologian ja kulttuurikonfliktien kannalta hän on käsitellyt laajemminkin (Fenno-ugristica 2, 1976); niitä on hänen mukaansa tullut kyseisiin kieliin aina 400-luvulta lähtien.

Aivan erityisesti Paul Alvre on muistettava suomen kielen oppi- ja sanakirjojen laatijana ja toimittajana. Jo v. 1967 ilmestyi »Soome keele õpik iseõppijaile» (2., täyd. painos 1971; 304 s.). Laaja on myös teos »Soome keeleõpetuse reeglid» (1969, 311 s.). Peräti 7-osainen on sarja »Soome sõnakonstruktsioone ja väljendeid» (1978—79). V. 1978 ilmestyi myös Alvren toimittama vihko vanhan kirjasuomen tekstejä ja harjoituksia. Oivallisia apuneuvoja yliopisto-opetuksessa ovat ne Alvren vihkot, jotka sisältävät uralilaisten kielten historiallisen fonetiikan (äännehistorian) harjoituksia ja aineksia (1979; 226 s.). Hänen lähes 600-sivuisesta Suomalais-eestiläisestä tulkisanakirjastaan (1969) ilmestyi v. 1977 jo 3. painos. Alvre oli myös v. 1971 ilmestyneen Suomalais-virolaisen sanakirjan päätoimittajana.

Sangen tuottelias Paul Alvre on ollut myös uuden kirjallisuuden arvostelijana ja esittelijänä. Melkoinen osa näistä teoksista on ollut hänen tarkastettavakseen jo viran puolesta joutuneita väitöskirjoja, joissa käsitellään eri kieliä. Monet arvioinnit ovat kohdistuneet suomalaisen kielitieteen tuloksiin.

Paul Alvre on itse maininnut kantasuomen murteet yhdeksi tutkimusalueekseen, ja kantasuomi onkin ollut hänen tähänastisen satoisan tutkijanuransa tär-

keä operatiivinen väline. Merkittävä kantasuomea koskettava esitys on »Läänemeresoome aluskeele varajasest murdeliigendusest» (KK 1973), jossa hän antaa erityisen painon monikon toisen genetiivin muodoille näiden murteiden varhaisvaiheiden kuvastajana. Alvren ajatukset ovat olleet merkittävästi virittämässä 1970-luvulla voimistunutta kansainvälistä keskustelua kantasuomen murreryhmityksestä.

Professori Paul Alvre on aikamme aktiivisimpia suomen ja sen sukukielten tutkijoita. Virittäjä toivottaa hänelle edelleen parhainta menestystä tutkimustyössä.

Seppo Suhonen